

Steffen Breida

Abraham og hans roller og betydning som stamfar for tre religioner

En sammenlignende dokumentanalyse

Bacheloroppgave i Pedagogikk og elevkunnskap 4 (5-10)
LGU53002

Veileder: Ola Eirik Domaas & Reidun Heggem

Trondheim, desember 2018

Steffen Breida

Abraham og hans roller og betydning som stamfar for tre religioner

En sammenlignende dokumentanalyse

Bacheloroppgave i Pedagogikk og elevkunnskap 4 (5-10) LGU53002
Veileder: Ola Eirik Domaas & Reidun Heggem
Trondheim, desember 2018

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap
Institutt for lærerutdanning

Innhold

Sammendrag	1
1.0 Innledning.....	2
2.0 Metode.....	3
3.0 Teori	5
3.1 Abrahamfortellingen	5
3.2 Abrahamfortellingen i kristen tradisjon	6
3.3 Abrahamfortellingen i jødisk tradisjon	7
3.4 Abraham-fortellingen i islamsk tradisjon.....	9
3.5 Motstridende tolkninger	10
3.6 Sara og Hagar, stammødre og rivalinner.....	11
4.0 Vi i verden 5	11
4.1 Stamfar til jøder, kristne og muslimer.....	12
4.2 Abrahamhistorien i kortversjon.....	12
4.2.1 Etterkommerne Ismael og Isak.....	13
4.2.2 Pakten	13
4.2.3 Offerhandlingen	13
4.3 Elevoppgaver.....	14
5.0 Læreplanen – et nasjonalt styringsdokument	14
6.0 Diskusjon.....	15
6.1 Jeg fant, jeg fant... ..	15
6.2 En historie i kortversjon	16
6.3 Hva læreboka ikke forteller.....	16
6.4 Religiøse motsetninger	17
6.5 Om utvalget av lærestoff	17
6.6 Lærebokas bruk av dialog	18
6.7 Trenger teksten et supplement?	19

7.0 Konklusjon	21
8.0 Kildeliste	24

Sammendrag

Hensikten med denne studien er å undersøke hvordan en lærebok i KRLE for mellomtrinnet i grunnskolen, nemlig *Vi i verden 5* (Cappelen), tematiserer lærestoffet om patriarken *Abraham*, stamfar og forbilde i både jødedom, kristendom og islam. Ved en sammenlignende analyse av tekstene om Abraham i pensumlitteraturen ved religions- og livssynsstudiet på Hist/NTNU 2015-2017 og i *Vi i verden 5* tar studien sikte på å finne ut om læreboka gir elever på 5. trinn i grunnskolen et saksvarende bilde av Abraham og hans rolle i de tre religionene. Denne komparative undersøkelsen avdekker som forventet ulike fagdidaktiske og pedagogiske måter å presentere lærestoffet på i to så forskjellige brukergrupper. Samtidig blottlegger undersøkelsen iøynefallende forskjeller i kildebruk og stoffutvalg. Hovedsakelig bygger lærebokas framstilling på de to første mosebøkene i Bibelen, mens undersøkelsen presenterer funn i studiepensum som viser at skriftradisjoner fra andre abrahamittiske religioner utelates helt. Analysen av studiepensumet avslører også påfallende forskjeller i tolkningen av Abrahams roller i jødisk, kristen og islamsk tradisjon. Til sammenligning viser en kvalitativ analyse av *Vi i verden 5* at forfatterne her har valgt å framstille Abrahamhistorien uten å tematisere problemfelter der religionene har forskjellig syn på Abrahams roller. Som en hypotese peker denne studien på at elever (og foresatte) med ulik tros- og livssynsbakgrunn dermed kan oppleve framstillingen av Abrahamhistorien som delvis mangelfull, under henvisning til at læreplanen krever likeverdig behandling av religionene.

1.0 Innledning

Gjennom praksis og egne opplevelser ute i skolen har jeg fått inntrykk av at KRLE neppe kan telles blant de høyest prioriterte skolefagene. Selv med få uketimer til rådighet, har jeg erfart at KRLE gjerne er det faget det «lånes» tid ifra dersom andre fag trenger dette. Beslutningen om å gi kristendom om lag halvparten av undervisningstiden i faget har også vakt bekymring hos noen for hvordan resten av faget kan få en kvalitetsmessig likeverdig behandling (Dagsavisen 2014), slik læreplanen krever. Denne utfordringen blir det faglærernes oppgave å løse. Dette vil jeg kort kommentere før jeg presenterer studiens problemstilling. Jeg har opplevd i praksis at lærere blir satt til religions- og livssynsfaget uten å ha tilstrekkelig utdanning innenfor feltet. Resultatet av dette blir ofte at mange støtter seg utelukkende til læreboka framfor å lage egne undervisningsopplegg. I KURLE-undersøkelsen (Braathen, 2014, s. 182) kommer det da også fram at det «å følge boka slavisk» framstår som et typisk svar for de fleste av respondentene i undersøkelsen (Braathen, 2014, s.181). Braathen understreker nettopp dette: «Læreboka` står sterkt i norsk skoletradisjon, og slik sett er religions- og livssynsfaget eksemplet som bekrefter regelen.» (Braathen, 2014, s.191). Med «slavisk» kan forstås å etterkomme bokas instruksjoner og opplegg som oppgitt uten å tilføye noe eget. I ytterste konsekvens innebærer det at læreren anerkjenner læreboka som fagets herre, og underordner seg stort sett lydlig uten å stille spørsmål. En slik forestilling av lærerrollen var i utgangspunktet heller fremmed for meg. I min praksis under lærerutdanningen opplevde jeg at nettopp det å løsrive seg fra læreboka virket forbausende positivt både på elevene og meg selv. Det var lett å se at elevene ble ivrige og engasjerte når læreren fra sin egen kunnskap presenterte dem stoffet i stedet for hele tiden å henvise dem til læreboka. Når dette er sagt, er jeg likevel ikke i tvil om at lærebøker er gode hjelpemidler til bruk i skolen.

Læreplanen skal også være utgangspunktet for lærebokforfatterens framstilling av lærestoffet, men siden år 2000 har det offentlige overlatt til skolene og lærerne selv å vurdere om forfatterens valg samsvarer med læreplanens intensjoner (Bratholm 2001). Lærerne har dermed fått et medansvar når det gjelder å plukke ut hvilke lærebøker skolen vil bruke i undervisningen. Et ønske om å tilegne meg kompetanse i lærebokanalyse har derfor også medvirket til at jeg valgte et lærebok-tema som gjenstand for denne undersøkelsen.

Målet med denne studien er å finne ut hvordan læreverket Vi i verden presenterer fagstoffet som gjelder et avgrenset, men viktig, tema. Gjennom undersøkelsen vil jeg søke svar på om læreverket virkelig fullt ut egner seg til å følges «slavisk» i skolen, eller om det forekommer

tilfeller der det heller bør fungere som et hjelpemiddel og nyttig rådgiver for læreren som på selvstendig grunnlag ønsker å velge lærestoff og arbeidsform. Jeg har valgt å begrense undersøkelsen til emnet *Abraham, stamfaderen for de tre religionene; jødedom, kristendom og islam*. Siden Abrahams rolle er sentral for opprettelsen av disse tre religionene og alle tre ser på han som en viktig person, vil jeg anta, og håpe, at læreboka vier en viss plass til historien om ham. Det jeg mer eksplisitt ønsker å undersøke i denne oppgaven, er hvordan den kunnskapen vi som utdannede religionslærere skal ha om Abraham samsvarer med det som vi, ifølge læreboka, skal formidle til elevene på mellomtrinnet i grunnskolen.

Med dette som utgangspunkt velger jeg å avgrense problemstillingen til følgende forskningsspørsmål:

Framstiller læreboka *Vi i verden 5* et saksvarende bilde av Abraham og hans roller og betydning som stamfar for tre religioner?

2.0 Metode

Problemstillingen var avgjørende for metoden jeg valgte. For å finne et teoretisk perspektiv som grunnlag for undersøkelsen, var jeg først nødt til å innhente relevante data fra litteratur som angår historien om Abraham. Ved å foreta en kvalitativ analyse av data fra hele den forskningsbaserte litteraturen som var pensum ved religions- og livssynsstudiet på HiST/NTNU 2015-2017, kom jeg ved en komparativ analyse fram til hvilke pensumbøker som egner seg til formålet. Avgjørende for resultatet var da i hvilken grad bøkene presenterer sentralt stoff om Abraham. Til dette brukte jeg vurderingskriterier som kan etterprøves. Etter først å ha gått gjennom hele pensum i jakten på stoff om Abraham, foretok jeg et utvalg. Ved å sammenstille resultatene fra de inkluderte studier i en komparativ analyse, oppdaget jeg at ikke alle bøkene omhandlet stoffet, og noen var ikke spesielt utfyllende. Jeg fant det derfor hensiktsmessig å skjematiskere mine funn for å forklare hvilke kriterier som har vært avgjørende for utvalget jeg legger til grunn i teoridelen. En vil oppdage at de kildene jeg hovedsakelig støtter meg til, er de som scorer høyest på skjemaet. Her framhever forfatterne Kvalvaag, Breidlid/Nicolaisen og Eidhamar seg. Jeg valgte dessuten å skjematiskere læreboka *Vi i verden* også for å få en liten sammenligning. Jeg velger å rangere fra 1-3 i de ulike rubrikkene. Dersom tallet 1 kommer, betyr det at stoffet nevnes, 2 er dersom det fortelles om og 3 er om det er utfyllende og forklarende. Dersom boken ikke er med, er det fordi jeg ikke fant tilstrekkelig stoff om Abraham. 0 betyr at temaet ikke er nevnt.

Tab. 1

BOK	Abraham	Ismael	Isaak	Sara	Haagar	Ofringen	Pakten
Guddommelig Skjønnhet (Winje)	1	0	1	0	0	1	0
Fra Moses til Marley (Kvalvaag)	3	2	2	2	1	3	3
I begynnelsen var fortellingen (Breidlid & Nicolaisen)	3	3	3	3	3	3	2
Det nye testamentet, en innføring i utvalgte tekster (Kjørven & Lindboe)	1	0	0	0	0	0	2
Tradisjonens Tro (Domås)	2	0	1	0	0	2	1
Bibelen i populærkulturen (Løland)	1	0	1	0	0	1	0
Religioner og Livssyn (Eidhamar (red.))	3	3	3	3	3	3	2
Oldkirken (Hägg)	2	1	1	1	2	2	1
Vi i verden 5	3	1	2	2	1	3	2

Det finnes mye religionsvitenskapelig forskning rundt Abraham og de abrahamittiske religioner. Min begrunnelse for å avgrense basisteorien til mitt eget studiepensum er nettopp at det brukes i en utdanningsinstitusjon for lærere. I denne studien gir dette materialet et adekvat bidrag både som grunnlag for sammenligningen med læreboka og den senere analysen og diskusjonen. Valget fra lærerskolepensum er også gjort for at teoridelen ikke skal bli for dominerende, men heller gi et saksvarende bilde av hvordan Abraham presenteres.

I teorikapitlet har jeg deretter analysert og presentert det innsamlede materialet om Abrahamhistorien for å belyse hva «basisteorien» (pensumlitteraturen) sier om Abrahams rolle og betydning i kristen, jødisk og islamsk tradisjon. Det er et læreplanmål for 5.- 7. trinn i grunnskolen at elevene skal kunne «gjøre rede for sentrale fortellinger i Det gamle testamente fra fedrehistorien til profetene». (Udir, 2015). Til fedrehistorien hører også Abraham-fortellingene, og som neste steg viser jeg derfor i et eget kapittel hva læreverket Vi i verden framstiller av sentralt lærestoff om Abraham på mellomtrinnet i grunnskolen. Det er første steg i en kvalitativ analyseprosess der jeg i et senere kapittel vil utforske stoffutvalget i læreboka Vi i verden 5 og sammenligne hvordan det samsvarer med eller avviker fra pensumteori og læreplan.

Dette blir altså en dokumentanalyse. Grønmo (2004) i Johannesen, A., P. A. Tufte og L. Christoffersen (2016) omtaler en dokumentanalyse som «en kvalitativ innholdsanalyse der forskeren samler inn data som analyseres for å få frem viktige sammenhenger og relevant informasjon om det eller de forholdende i samfunnet vi ønsker og studere» (Johannesen, A., P. A. Tufte og L. Christoffersen, 2016, s. 99) Dokumentanalyse deles inn i type, form og innhold. (Johannesen, A., P. A. Tufte og L. Christoffersen, 2016, s.99) Typen dokument jeg

har forholdt meg til er såkalte *sekundærkilder*. Der *primærkilder* er øyevitneskildringer som ikke bygger på andre kilder er *sekundærkildene* indirekte tilgang til begivenheten.

Oppslagsverk og læreverk havner under sistnevntes kategori (Johannesen, A., P. A. Tufte og L. Christoffersen, 2016, s. 100). Dokumentets form er *skriftlig*, her skiller teorien mellom skriftlige-, visuelle- og lyd-dokumenter (Johannesen, A., P. A. Tufte og L. Christoffersen, 2016, s.100) En dokumentanalyse må ha et innhold av faglige kilder og teori som bygges opp til en helhet. I motsetning til en tekstanalyse av en prosatekst, hvor en subjektiv analyse ofte er både resultat og mål, skal en analyse av faglige dokumenter ha som formål å gjengi hovedtrekkene i tekstens innhold (Johannesen, A., P. A. Tufte og L. Christoffersen, 2016, s. 101)

3.0 Teori

Med mine innsamlede og systematiserte data fra mitt studiepensum som grunnlag vil jeg først gi et sammendrag av hovedhistorien før jeg ser på hva de forskjellige religionene, ifølge pensumteorien, mener om stoffet. I neste omgang vil jeg samle alt læreverket Vi i verden sier om Abraham. Jeg støtter meg til hele serien (5,6 & 7), men i stoffet om Abraham refererer jeg til elevboka Vi i verden 5.

3.1 Abrahamfortellingen

Ifølge pensumlitteraturen får vi først høre om Abraham i Bibelen i 1. Mosebok 11. Her presenteres han som en av Sems etterkommere. «Første gang vi møter Abraham (fram til 1 Mos 17,5: Abram) er i 1 Mos 11,27. Dette er innledningen til det som kalles *fedrehistorien*, som inneholder fortellingene om Abraham, Isak, Jakob og Josef. Fedrehistorien inneholder tre fortellingssyklusener» (Kvalvaag, 2003, s.169). Fortellingssyklusene Kvalvaag refererer til er Abraham-fortellingen, Jakob-fortellingen og Josef-fortellingen. Hovedfokuset for denne bacheloroppgaven er for enkelhets skyld rettet mot den første. I 1 Mos 12,1 starter selve fortellingen om Abraham, den går rett på sak, med «herren sa til Abram» (1 Mos 12,1) Dermed begynner Abrahams reise. Kvalvaag påpeker dog at Abraham ikke dro fra byen sin fordi han var en rastløs nomade, men på grunn av gudsopplevelsen (Kvalvaag, 2003, s.170). Gud lovet Abraham land og en stor ætt. Historien videre er kjent. Abraham og hans kone Sara samt noen slektninger reiser rundt som nomader med sine husdyr. Da Gud har lovet Abraham en stor slekt, er det en stor sorg for både Sara og Abraham at dette ikke synes å la seg gjøre. Abraham tar dermed sin trellekvinne, Hagar, til kone og får sin førstefødte sønn med henne, Ismael. Senere får han også barn med Sara, sønnen Isak. Etter en tid får Abraham beskjed av

Gud at han skal ofre sin sønn, noe han (motvillig) finner seg i å gjøre, men stoppes i siste liten. Her begynner også historien å sprike. De tre religionene; kristendom, jødedom og islam er uenige, ikke bare om hvilken sønn som skal ofres, men også om hvordan handlingen foregikk. Jeg vil derfor senere i teoridelen skille mellom kristendommens, jødedommens og den islamske tolkning av Abraham-historien. Abraham dør til slutt 175 år gammel (1 Mos 25,7) etter at han endelig har kommet til Kanaan.

3.2 Abrahamfortellingen i kristen tradisjon

Abraham-historien bringes videre inn i NT, der Abraham framstilles som Jesu stamfar. «Ættetavle for Jesus Messias, Davids sønn, Abrahams sønn...» (Matt 1,1) I følge Kvalvaag videreføres dermed aspektet ved Guds løfte til Abraham inn i det nye testamentet (Kvalvaag, 2003, s.20). Når Jesus kommer som frelser, oppfylles Guds løfte til Abraham om velsignelse til hans folk (Kvalvåg, 2003 s.20). Kvalvaag sier også at Paulus bruker Abraham som en nøkkel til å forstå hvordan man forholder seg til Gud (Kvalvaag, 2003, s.20). Troen er altså viktigere enn opprettholdelse av Moseloven. Paulus resonnerer med at da Sara og Abraham var blitt gamle (og barnløse), fikk de likevel barn. Ingenting tydet på at de skulle få en stor ætt, likevel fikk de det. Paulus omtaler dette som en tro på «den Gud som gjør de døde levende og byr det som ikke er til, å bli til» (Rom 4,17). Paulus utdyper senere, i Galaterbrevet, at de som tror er Abrahams barn (Gal 3,6-7). Dette skaper et skille mellom kristne og jøder. Der jødene er avhengig av å holde Moseloven, er troen avgjørende for de kristne (Kvalvaag, 2003, s.21). Når Jesus i Matteus helbreder en romersk offisers tjener, roser Jesus offiserens gudstro, henviser til Abraham i himmelriket og sier: «Det skal dere vite: Mange skal komme fra øst og vest og sitte til bords med Abraham og Isak og Jakob...» (Matt 8,10-12). «Jesus viser til Abraham når han foretar denne inkluderende tolkningen av jødedommen» (Kvalvaag, 2003, s.175). På denne måten gjør Jesus det klart at det er troen, ikke nasjonaliteten som avgjør hvem som kommer til himmelen.

Paulus er også opptatt av Abraham. I både Romerbrevet og Galaterbrevet framhever Paulus Abrahams tillit til Gud gjennom tro. Dette mente også jødene, men der de forsto tro som lydighet forsto Paulus tro som tillit. Paulus mente dessuten at tro er viktigere enn omskjæring, den fysiske pakten blir tonet kraftig ned. «Vi kan derfor si at Paulus «kristner» Abraham, Abraham blir den første kristne troshelt» (Kvalvaag, 2003, s.176)- Paulus siterer også 1. Mosebok i Galaterbrevet, og påpeker at Guds løfte om velsignelse gjennom Abraham er for alle. I følge Paulus er det ikke Abrahams barn gjennom avstamning som arver velsignelsen, men Abrahams åndelige etterkommere, dvs. de som tror på Jesus (Kvalvaag, 2003, s.176).

Breidlid & Nicolaisen ser også på Abrahams rolle i troen som viktig, og drar også inn Paulus. De sier at Abraham får en dobbeltrolle. Foruten å akseptere den jødiske pakt oppfatter man Israels folk som noe annet enn en etnisk gruppe. I NT forstås «Israel» som «guds utvalgte folk i den nye pakt» (Breidlid & Nicolaisen, 2011, s. 332), dvs. de som tror på Jesus som Guds sønn. Abraham hadde ubetinget tillit til Gud, og sees dermed på som et forbilde. Paulus uttrykker dessuten «at det er troen, ikke omskjæringstegnet som er avgjørende for hvem som kan kalles Abrahams barn» (Breidlid & Nicolaisen, 2011, s. 332).

I kristen tradisjon er det Isak som skal ofres. I kristne historier og fortellinger for barn (f.eks. Luthersk forlags Barnebibel og Anne de Vries Barnas Bibel) vektlegges ofte Abrahams kvaler med ofringen, men det understrekes gjerne at Abraham hadde tro på at Gud ikke ville la han gjennomføre handlingen. I andre verk (Bibelselskapets barnebibel (1987)) utelates hele historien. Det kristne gudsbildet problematiserer en slik fortelling. En ofte brukt vending i kristen tradisjon er å bruke Isaks ofring som et frampek på Guds ofring av sin sønn, Jesus. (Breidlid & Nicolaisen, 2011, s.335 - 336).

3.3 Abrahamfortellingen i jødisk tradisjon

I jødisk tradisjon har fortellingen om Abraham i utgangspunktet universale og inkluderende trekk. I de senere tekstene i GT (dvs. fra 500 f.vt og yngre) vektlegger man andre sider ved Abraham. Josva 24 antyder at monoteismen i Israel kan spores tilbake til Abraham. Der fortelles det at israelfolkets fedre dyrket avguder før de havnet i Kanaan, men fra Abrahams tid og ut ble dette slutt. I salme 105 kalles israelfolket «Abrahams barn», der kommer det dessuten fram at Abrahams velsignelse bare gjelder israelfolket, det universelle blir altså gradvis borte og begynner nå kun å gjelde for Israel. Mot år 0 omtales Abraham, ifølge jødisk tradisjon, som den første proselytt (dvs. den første ikke-jøde som ble jøde). Fortellingene om Abraham gjorde at rabbinerne fant ut at de måtte godta ikke-jøder som ville bli jøder, dersom de lot seg omskjære og fulgte Moseloven. For jøder er Abraham et eksempel på en som var lydlig mot Guds bud, selv før De ti bud ble åpenbart for Moses på Sinai (Kvalvaag, 2003, s.175).

I jødisk tradisjon utdypes mange av Abrahamfortellingene gjennom midrasjer. Her utmales for eksempel Abrahams karaktertrekk. Han framstår som en modell for alt som er godt. Midrasjer og legender om Abraham som ung bærer likheter med Mosesfortellingene. Abraham ble bl.a. beskyttet av en engel (Gabriel) fra å bli drept ved fødselen av en ond konge (Nimrod). Allerede da bekjente Abraham seg til den sanne gud. En annen midrasj forteller bl.a. om Abraham som ødelegger gudestatuer i kong Nimrods hoff. I bibelske tekster

framkommer det at Gud lover store ætter til både Isak og Ismael. I senere jødisk tradisjon blir Ismael skjøvet i bakgrunnen. Det er gjennom Isak at Guds pakt med jødene og Israel videreføres (Breidlid & Nicolaisen, 2011, s.331).

Når Abraham og Sara ankommer som flyktninger til Egypt, hører vi historien om at Abraham presenterer Sara som sin søster, i frykt for å bli slått i hjel dersom det oppdages at de er gift. Faraos tar da Sara til sin kone og straffes hardt for dette. Han betaler dog Abraham godt, med både trelle, fe og andre verdier. Denne historien er kjent fra mosebøkene, men utdypes her med fortellinger fra jødisk tradisjon. I jødisk tradisjon vektlegges Sara i større grad enn i mosebøkene, hennes rolle i «nødløgnen» om at hun er Abrahams søster blir større, og det er hun som henvender seg til Gud for å minne om paktens Abraham hadde, en pakt hun dessuten omtaler som noe de begge var en del av. Når de senere kommer til Gerar, gjentas denne «nødløgnen», men her kommer det fram at Sara faktisk er Abrahams halvsøster. I Gerar mottar Sara en kostelig kappe som skal skjule hennes yndigheter før Abraham får henne tilbake, muligens som en irrettesettelse av Abraham fordi han lar andre menn se på henne med lystne blikk. Breidlid og Nicolaisen påpeker at slike historier og tolkninger ofte legges til bibelske tekster for å modifisere historiene å gjøre dem mindre klanderverdige. Eksempelet om at Abraham lyver om at Sara er hans søster, blir først gjort til at Sara sier hun er Abrahams søster, før det til slutt viser seg at de er halvsøsken. Slik blir løgnen gjort til sannhet, og Abraham forblir en rettskaffen mann. Et tydelig aspekt ved den jødiske tolkningen er hvordan fortelleren er på lag med Abraham og Sara. I den bibelske fortellingen må Abraham tåle kritikk fordi han har lurt faraos, men i jødisk tradisjon er det Egyptos farao som unnskylder seg ovenfor Abraham. En siste interessant del av den jødiske tradisjonen gjelder Hagar. Her fortelles det at Sara får Hagar, faraos datter, som trellekvinne. Dette er velkjent også fra bibelsk tradisjon, men i den jødiske beretningen beskrives det mer detaljert hva som skjedde og hvem Hagar faktisk påstås å være, nemlig faraos datter (Breidlid & Nicolaisen, 2011, 156-162). I større grad enn Bibelen belyser jødisk tradisjon Saras rolle som mor og stammor til en stor slekt. Der handlinger virker uheldige og kan vekke skepsis hos noen, blir de gjerne snudd til noe positivt og rettferdiggjort i etterkant, som da Sara og Abraham ler av Guds ord om at de skal få et barn. I den jødiske utdypningen får vi høre at de ler en fornøyd latter, ja de nærmest fryder seg over det ironiske i folkelatteren ryktet vil skape. I bibelsk historie vies det også liten plass til Saras plutselige død like etter historien om ofringen av Isak har funnet sted. I jødisk legendetradisjon utdypes dette. Sara får høre av Satan at Abraham skal ofre Isak, hun blir ulykkelig og bestemmer seg for å lete etter dem. Når Satan igjen kommer tilbake og

forteller at Abraham ikke ofret Isak likevel, blir hun så overlykkelig at hun dør. Dette skapte stor ulykke for Abraham og landet for øvrig. Hele verden sies å sørge over Sara. Sara dør 127 år gammel (Breidlid & Nicolaisen, 2011, s.162-167).

Breidlid og Nicolaisen påpeker at den jødiske tradisjonen framstiller Sara som en sterk og aktiv kvinne. De mener hun fortjener en langt større plass i religionsundervisningen. Hun framstilles oftest som Isaks mor. Tar man den jødiske legendetradisjonen til følge, er hun en høyst levende og betydningsfull karakter. Historien om «Sara i Egypt» kan egne seg i undervisningen. «Hun er tross alt den første kvinnen i «det utvalgte folks» historie» (Breidlid & Nicolaisen, 2011, s.168).

Om ofringen: Jødene ser på fortellingen som en historie om lydighet. Isak var 37 år gammel på tidspunktet, fullstendig klar på hva som skulle skje og godtok også Guds plan. Historien handler dermed om Abrahams lydighet som den fullkomne tro, og med frivilligheten forstås offeret som fullverdig for Gud. Historien omtales i jødisk tradisjon ikke som «ofringen», men som bindingen av Isak. Med bindingen menes det at Isak frivillig lot seg binde av sin far, ikke at han ble bundet mot sin vilje (Breidlid & Nicolaisen, 2011, s.334).

3.4 Abraham-fortellingen i islamsk tradisjon

I islam ser man på Abraham som en representant for den opprinnelige, rene religionen; «Ibrahims religion». «Ifølge Koranen er den blitt forvansket av jøder og kristne, men fornyet av Muhammed.» (Kvalvaag, 2003, s.176). Abraham ødela sin fars avguder og flyttet til det hellige land. Abraham sees på som et forbilde fordi han var lydige mot Allah. I følge islamsk tradisjon var det dessuten Ismael, ikke Isak, som var farens favorittsønn. Det var også Abraham og Ismael som grunnla kultusen ved den svarte steins helligdom (Kabaen i Mekka) (Kvalvaag, 2003, s.176). En sure i Koranen sier: «Og (ihukom den tid) da Vi gjorde Huset [Ka'baen] til samlingssted for menneskene, og til et fredhellig sted. (Vi sa): Ta Abrahams ståsted til bedested - og Vi befalte Abraham og Ismâil [Ismael]: Rens Mitt Hus for dem som vandrer omkring det, og dem som dveler i andakt og dem som bøyer og kaster seg ned (i bønn)» (Koranen sure 2:126). Kvalvaag viser til at denne teksten dermed la grunnlaget for en av islams fem søyler, pilegrimsreisen. «De som drar på pilegrimsreise, drar med andre ord i Abrahams og Ismaels fotspor» (Kvalvaag, 2003, s.177). «Islam vektlegger dessuten at Abraham verken var jøde eller kristen, men *hanif* eller monoteist.» (Kvalvaag, 2003, s.177). Kvalvaag påpeker dermed at det finnes en spenning i islam, mellom det å kalle Abraham den første muslim og det å betrakte han som en felles stamfar for alle monoteister (Kvalvaag, 2003, s.177).

Abraham, eller Ibrahim som han kalles i islam, regnes som den nest største profeten etter Muhammad (Eidhamar, 2006, s.128). Eidhamar (2006) forteller om Hagar, som ble drevet hjemmefra med Ismael. De holdt på å omkomme av tørst i ørkenen, og Hagar sprang sju ganger mellom to høydedrag i Mekka. Gabriel lot det da komme en kilde fram under Ismaels fot. Denne kilden er identisk med Zamzam-brønnen like ved Kabaen i Mekka (Eidhamar, 2006, s.128). Abraham besøkte sønnen sin i Mekka. Han fikk der befaling fra Gud om å bygge Kabaen. I et av hjørnene plasserte han en stein som ble brakt ned av en engel. Steinen var i utgangspunktet hvit, men syndene fra Adams barn gjorde den svart. Under Hajj (pilegrimsreisen til Mekka) går muslimene sju ganger mellom to høydedrag, til minne om da Hagar sprang og lette etter vann. Avstanden mellom høydene er på ca. 400 meter, og ruten er innebygd i en egen fløy i moskeen (Eidhamar, 2006, s.142).

Ofringen: Koranen er ikke klar på hvilken sønn det er snakk om, men gjengs oppfatning blant muslimer er at det gjelder Ismael, den førstefødte (Breidlid & Nicolaisen, 2011, s.337). Ifølge islam er det altså Ismael, ikke Isak, som skal ofres. Ismael var dessuten gammel nok til å bli tatt med på råd, og Ismael sier: «Min far, gjør som du er pålagt» (Koranen Sure 37,99-102 og 107). Gud sendte et annet offer i stedet for Ismael, og til minne om dette offeret feirer muslimene hvert år *id al-adha* (offerfesten) (Kvalvaag, 2003, s. 177). Under Hajj (pilegrimsreisen til Mekka) ofrer pilegrimene dessuten forskjellige dyr. Dette skal minne om Abraham som slapp å ofre sin egen sønn (Eidhamar, 2006, s.142).

3.5 Motstridende tolkninger

Til tross for likheter i fortellingen påpeker Breidlid og Nicolaisen (2011) at forskjellene er påfallende. I mosebøkene er det klart at det er Isak som skal ofres, mens det etter islamsk tradisjon er Ismael. En annen forskjell er at i kristen tradisjon framstilles sønnen som intetanende. I Koranen aksepterer sønnen sin skjebne, noe som samsvarer, til tross for at det er snakk om forskjellige sønner, med jødisk tradisjon. Forholdet mellom de to sønnene har vært gjenstand for mye diskusjon og stridigheter. Jødene hevder at det er Isaks sønner som er de rette etterkommere fordi Isak var født av Abraham og Sara, mens muslimene på sin side viser til at Ismael var den førstefødte og dermed den sanne etterkommer. I både islamsk og jødisk tradisjon finner vi historien om Abraham som ødelegger gudestatuen og sees på som den første monoteist.

En tydelig forskjell på de tre religionene er synet på hva som regnes som Abrahams ætt. For jødene er det omskjæringen (paktstegnet) som beviser at de er Abrahams barn. For de kristne er det troen på Jesus som gjør dem til Abrahams barn, mens for muslimene er det de som

praktiserer den opprinnelige religion, «Ibrahims religion», som regnes som Abrahams rette barn. Didaktiske utfordringer knyttet til dette temaet ligger i fortellingenes motstridende tolkninger. Utfordringer kan komme til syne når en skal snakke om de rivaliserende syn på hvem som er de sanne etterkommerne av Abraham. På en annen side kan Abrahams store betydning brukes som en felles plattform for dialog mellom «Abrahams barn» (Breidlid & Nicolaisen, 2011, s.338).

3.6 Sara og Hagar, stammødre og rivalinner

Vi kan finne fortellinger om Hagar i alle de tre abrahamittiske religionene, men det er i islamsk tradisjon hun framhever seg som stammor og det store forbildet. Hun er Saras medhustru, men inntar hovedrollen. I kristen/paulinsk tradisjon stiller det seg annerledes, der «har fortellingene om Hagar og Sara blitt tolket allegorisk: Hagar er metafor for dem som lever i trelldom under Loven, det vil si jødene, mens Sara er metafor for dem som er frie og født av Ånden, det vil si de kristne.» (Breidlid & Nicolaisen, 2011, s. 348). Jødisk tradisjon løfter også Sara på bekostning av Hagar, men de begrunner det med det fortrinn hun har som jødernes stammor. Det er ikke mye vi får vite om denne historien i Bibelen. Stort sett bare at Sara var den som bidro til å bære frelseshistorien videre gjennom sønnen Isak. Konflikten mellom «de to hustruene» blir heller ikke omtalt i islamske fortellinger, sier Breidlid og Nicolaisen. «Det er dessuten ikke Sara, men Abraham selv, som gis ansvar for at Hagar og Ismael etterlates i ørkenen. Sviket Hagar følte, var bare forbigående. Straks hun hørte at Allah hadde en plan, roet hun seg ned i tillit til ham og hans profet. Slik sett føyer også fortellingen om henne, Abrahams hustru, seg inn i profetfortellingenes typologi.» (Breidlid & Nicolaisen, 2011, s. 348).

4.0 Vi i verden 5

Vi i verden 5 består av rundt 50% brødtekst, resten er kunstbilder, fotos, tegninger og illustrasjoner av plakater og enkle kart. En viktig del av dette er en serie av fortellende og veiledende, ofte morsomme tegninger i farger av figurer som går igjen som en rød tråd gjennom hele teksten. Læreboka har utvalgte fotos som illustrerer aktuelle historiske steder, gamle mynter, eldre og nyere gudshus, templer, katakomber, moskeer og synagoger. Elevene får se utøvelse av en rekke ritualer, bønn, tilbedelse og ofring, alltid ledsaget av tydelige bildetekster som kan gi grunnlag for samtale og refleksjon. Framtredende er også de utvalgte kunstmaleriene, tepper med mønstre og border og veggmalier med religiøse motiver som utfyller teksten i hvert kapittel. I alt synes illustrasjonene å virke som en invitasjon til aktiv

elevmedvirkning gjennom en kombinasjon av lesning, samtale og refleksjon. Mellom illustrasjonene går teksten med markerte overskrifter, tydelig adskilte avsnitt og margtekster med nøkkelsetninger. For meg er det tydelig at forfatterne har funnet det viktig å tilpasse språket til alderstrinnet. Enkelt ordvalg og korte helsetninger dominerer. Framstillingen av hovedteksten er objektiv nøytral, men varierer med innenfraperspektiv i de innlagte fortellingene. Hvert kapittel følger en fast, gjenkjennelig mal med rammer for «Visste du at..», «Filosofisk hjørne» og «Fortelling». Til slutt finner vi i hvert kapittel 4 typer oppgaver for elevaktivitet: studieoppgaver, samtaleoppgaver, samarbeidsoppgaver og nett-oppgaver.

Hovedkilden til lærestoffet om Abraham og hans familie er de to første Mosebøkene i Det gamle testamentet. I Vi i verden 5 står Abrahamhistorien plassert under hovedkapitlet Kristendom. Annet islamsk og jødisk tradisjonsstoff omkring Abraham blir bare i liten grad trukket inn i lærebokteksten. Dette skal vi komme tilbake til.

Hva sier så læreboka om Abraham? Jeg har valgt å støtte meg til læreverket Vi i verden (heretter også referert til som Viv). Første gang vi møter Abraham i Viv er i kapitlet om islam. Det vi kan lese om Abraham (Viv skriver Ibrahim, men understreker at det er han de kristne kaller Abraham) er at han er en profet (Berg, Børresen & Nystad, 2006, s.46). Læreboka sier dessuten: «Mange tror Kabaen ble bygd av profeten Ibrahim» (Berg, Børresen & Nystad, 2006, s.52). Om pilegrimsturen sier læreboka at muslimene gjør «andre ting som skal minne om Ibrahim» (Berg, Børresen & Nystad, 2006, s.52). Det er alt som står om Abraham (Ibrahim) i kapitlet om islam.

4.1 Stamfar til jøder, kristne og muslimer

Neste gang vi møter Abraham i Viv er i kapitlet om Fedrehistorien. Det er plassert under hovedkapitlet Kristendom. Læreboka begynner med stamfedrene Abraham, Isak og Jakob. Abraham blir omtalt som stamfar til både jøder, kristne og muslimer. Sara og Hagar blir nevnt som stammødre, men boka påpeker at alle tre religionene er mest opptatt av stamfedrene. Viv poengterer at noen mener at fortellingene om Abraham, Isak og Jakob bare er eventyr, men at de som skrev Bibelen, er sikre på at de er sanne (Berg, Børresen & Nystad, 2006, s.96-97).

4.2 Abrahamhistorien i kortversjon

I tillegg til den objektive hovedteksten gir læreboka her opplysninger ved en innlagt fortelling fra 1 Mos 12-21 og fra et kart som viser ruten Abraham fulgte med sin flokk. Etter kartet dro de fra byen Ur og fulgte elva Eufrat nordvestover til Syria der de vendte sydover mot Kanaan og senere videre mot Egypt (Berg, Børresen & Nystad, 2006, s.100-101). Historien starter

med at Gud åpenbarte seg og fortalte Abraham at hans etterkommere skulle bli et stort folk. Med fortellingens innenfra-perspektiv opplyses at Abraham dro fra hjemmet sitt i Mesopotamia og slo seg først ned ved Sikem der Gud igjen åpenbarte seg og gjentok beskjednen om at hans slekt skulle bli tallrik som stjernene. Så dro han videre til Kanaan (Berg, Børresen & Nystad, 2006, s.100). Der følte han seg hjemme, men det påpekes at både han og slekta var nomader, og derfor flyttet de ofte på seg. Viv skriver at Abraham var en dyktig mann, og at han og Sara hadde skaffet seg mange eiendeler, tjenere, slaver og buskap. Viv estimerer at det kanskje var så mye som 1000 personer i følget deres, og at Abraham ble sett på som nesten en konge eller fyrste.

4.2.1 Etterkommerne Ismael og Isak

Viv viser til at på den tiden var det viktig å få barn, men Abrahams gamle kone Sara var barnløs, så hun lot Abraham gifte seg med sin trellekvinne Hagar slik at de kunne få barn isteden (Berg, Børresen & Nystad, 2006, s.101). Slik ble Ismael født. Senere skjedde det overraskende at Sara også fikk barn med Abraham, nemlig sønnen Isak. Han ble omskåret bare 8 dager gammel (Berg, Børresen & Nystad, 2006, s.101). Sara likte ikke Hagar og Ismael, og fikk Abraham til å jage dem vekk. «Men Isak vokste opp og ble Abrahams arving.» (Berg, Børresen & Nystad, 2006, s. 99).

4.2.2 Pakten

Så fortelles det om pakten mellom Abraham og Gud. Da Abraham var 99 år, åpenbarte Gud pakten, og Abraham lot alle mennene i sitt hus omskjære, inkludert Ismael. Gud lovet Abraham tre ting: Han skulle bli stamfar for en stor slekt. De skulle også få landet de hadde bosatt seg i, Kanaan, og Gud lovet å være gud for både Abraham og hans etterkommere (Berg, Børresen & Nystad, 2006, s.102). Til gjengjeld måtte Abraham love at alle menn i hans slekt skulle omskjæres. Viv forteller at i Bibelen er denne fortellingen svært viktig, denne pakten med Gud gjorde Abraham og hans etterkommere til Guds folk; «Det er fordi de er Guds folk at det står om dem i Bibelen» (Berg, Børresen & Nystad, 2006, s.103).

4.2.3 Offerhandlingen

Viv forteller historien om at Gud satte Abraham på prøve. Gud ba Abraham å ta med seg Isak og ofre ham. Det påpekes at denne fortellinga også står i Koranen, men at det ikke spesifiseres hvilken sønn det er snakk om. De fleste muslimer mener dog at det er snakk om Ismael. Viv sier at i Bibelen står det at Isak var den eneste sønnen som bodde hos Abraham på tidspunktet, og at Abraham ville gjøre som Gud sa. «Det virker som om han hadde tenkt å ta livet av sin egen sønn.» (Berg, Børresen & Nystad, 2006, s.103) Guds engel viste seg for Abraham og

stoppet ofringen. Her reflekterer Viv rundt ofringen av Isak, og stiller følgende spørsmål: «Hvorfor ville Gud teste Abraham på denne måten?» (Berg, Børresen & Nystad, 2006, s.104). «Hvordan kunne Abraham planlegge å ofre sin egen sønn?» (Berg, Børresen & Nystad, 2006, s.104). Viv mener noen sier at Gud fra starten hadde tenkt å stoppe Abraham, og at Abraham kanskje allerede var klar over det. Mange mener Abraham hele tiden stolte på at Gud ikke ville la han ta livet av sønnen, og at også Isak visste dette og derfor gikk med på det. Viv spør om Abraham kanskje ikke bestod testen siden han ikke ofret Isak, men påpeker at de som skrev Bibelen ikke mener det samme (Berg, Børresen & Nystad, 2006, s.104). Deretter begynner historiene om Jakob, der Viv drar en parallell til Abraham med historien om Jakob som lurte Isak til å velsigne han i stedet for hans eldre bror Esau. Viv ser her sammenhengen med at den yngste tar over slekten i stedet for den førstefødte, slik som Isak som tok over i stedet for Ismael (Berg, Børresen & Nystad, 2006, s.105).

4.3 Elevoppgaver

Spørsmål og arbeidsoppgaver tilknyttet kapitlet er fordelt på alle stamfedrene, jeg vil derfor kun liste opp de som kun har med Abraham å gjøre. «Abraham var leder for mange mennesker. 1. Er det slik at vi alltid skal gjøre som lederen eller den vi er glad i, sier? 2. Hvordan skal en leder være?» (Berg, Børresen & Nystad, 2006, s.106). Mye går ut på å lage nøkkelord og tidslinjer. Et spørsmål sier «Hvorfor tror du historien om Abraham er blitt fortalt i 3000 år?» (Berg, Børresen & Nystad, 2006, s.114). En rekke spørsmål går på hvorfor man følger far og ikke mor, både da og nå (Berg, Børresen & Nystad, 2006, s.114). Videre spør boka om Abraham hadde bruk for å regne og om hvordan tallene i Mesopotamia så ut. Det spørres også om hvordan Abraham holdt styr på hvor mange sauer han hadde (Berg, Børresen & Nystad, 2006, s.115). I en samarbeidsoppgave får elevene til slutt en utfordring: «Hvordan gikk det med Hagar og Ismael etter at Abraham hadde sendt dem av sted?» Dette sier ikke kapitlet noe om, men elevene blir bedt om å lage et rollespill (Berg, Børresen & Nystad, 2006, s.115).

Det er knyttet en nettressurs til boka, jeg har prøvd meg fram der. Det er noen spørsmål om Abraham, men de fleste gjelder Jakob. Hoveddelen av oppgavene går på å flytte bokstaver i rett rekkefølge, og å putte riktig ord i boksene (Berg, Børresen & Nystad, 2006*).

5.0 Læreplanen – et nasjonalt styringsdokument

Læreplanen er et offentlig dokument som gir rammene for virksomheten i skolen. Det er styrende for hvordan skolen og lærerne avgjør og velger mål og arbeidsmåter på ulike

årstrinn. Bestemmelsene er imidlertid ofte så generelle at det gir plass for interne diskusjoner og valg på den enkelte skole. Det er derfor praksis ved enkelte skoler å utarbeide egne undervisningsplaner der den nasjonale læreplanen spesifiseres og tilpasses lokale forhold. For den enkelte lærer omfatter da læreplanen ikke bare det offentlige dokumentet, men også hvordan den virkelig gjøres i praktiske undervisningsopplegg på skolen.

Læreplanen for religionsfaget etter 7. årstrinn (som gjenstanden for undersøkelsen, læreboka, skal dekke), har som ett av kompetansemålene under temaet kristendom at elevene skal kunne: «-gjøre rede for sentrale fortellinger fra Det gamle testamentet fra fedrehistorien til profetene» (Udir, 2015). Her aktualiseres emner som fortellingen om patriarken Abraham. Under kapitlene om islam og jødedom finner vi noenlunde like ordlyder, men begge ber om å samtale om sentrale fortellinger i de respektive religioner, og begge har et mål som omhandler «etiske utfordringer og utvalgte tekster» (Udir, 2015).

Under filosofi og etikk nevnes et mål som vil «samtale om etikk i forbindelse med ulike familieformer, forholdet mellom kjønnene, ulik kjønnsidentitet og forholdet mellom generasjonene» (Udir, 2015). Dette kan også brukes når en diskuterer og reflekterer rundt Abraham og fedrehistorien. I tillegg har formålsparagrafen for religionsfaget en rekke formuleringer som kan bidra i forståelsen av hvordan man skal tilnærme seg et stoff. Kjennskap til ulike religioner og en forståelse på tvers av religioner er et hovedmoment her. Faget skal være en «møteplass» for elever fra ulike tradisjoner og livssyn, og samtidig skape dialog og forståelse med vekt på etisk refleksjon og forståelse av andres perspektiver. En omstridt del av formålsparagrafen sier at om lag halvparten av faget skal være kristendom, men det gis rom for lokale variasjoner. Formålet sier likevel at alle religionene skal behandles på en likeverdig og saksvarende måte. En skal samtidig arbeide på variert og engasjerende måte, i tråd med tilpasset opplæring (Udir, 2015).

6.0 Diskusjon

6.1 Jeg fant, jeg fant...

Jeg har i denne undersøkelsen sammenlignet utvalget av sentralt lærestoff om Abraham i læreverket Vi i verden med det jeg kaller basisteorien fra mitt lærerskolepensum i faget religion og livssyn. I dette kapitlet vil jeg legge fram og drøfte funn jeg har gjort. Læreverket består av flere læremidler: lærerveiledning, arbeidsbøker og nettsider. På grunn av bacheloroppgavens omfang har jeg satt hovedfokus på elevboka til Vi i verden 5, som jeg også kaller læreboka, for den vil også spille en sentral rolle for lærer og elev når

undervisningen skal planlegges og gjennomføres. Siden læreplanen omtaler faget KRLE både som kunnskaps- og danningsfag, vil begge aspektene bli tatt med i diskusjonen.

Fagteksten i Vi i verden 5 framstilles objektivt, kortfattet og forklarende. Forfatter uttrykker tydelig sin nøytralitet til fagstoffet ved gjentagende ganger å bruke formuleringer som «Bibelen forteller at -, Abraham blir regnet som -, Noen mener at -, Det virker som Abraham hadde tenkt å -. De fleste mener at -, Kanskje noen vil si at -. I teksten tematiserer forfatterne faktisk også spørsmålet om fortellingen om Abraham egentlig bare er eventyr, men legger til at Bibelens forfattere nok trodde at historien var sann (Berg, Børresen & Nystad, 2006, s.97).

6.2 En historie i kortversjon

Undersøkelsen har vist at Vi i verdens elevbok i store trekk presenterer hovedmomentene i fortellingen om Abraham i overenstemmelse med basisteorien. Elevene får vite at Abraham regnes som stamfar i både jødedom, kristendom og islam. Gud hadde åpenbart seg for ham og gitt løfter. Boka gir et godt bilde av nomadestammen som med Abraham som overhode dro ut på vandring mot det landet Gud hadde lovet dem. I teksten får vi vite at Abraham hadde inngått en avtale (pakt) med Gud der han ble lovet et land og et folk så tallrikt som himmelens stjerner (Berg, Børresen & Nystad, 2006, s.102). I tillegg lovet Gud å være folkets Gud for alltid. Alle gutter og menn i stammen skulle til gjengjeld la seg omskjære. Det var tegnet på at Abrahams etterkommere skulle være Guds utvalgte folk. Elevene får lese en fortelling bygd på 1 Mos 12-21 om hvordan Abraham først fikk sønnen Ismael med sin trelkvinne Hagar før hans hustru Sara på sine gamle dager fikk Isak, som ble omskåret bare 8 dager gammel. Hagar og sønnen Ismael ble fordrevet fra stammen, for det var yngstemann Isak som skulle bli Abrahams arving. Da Gud ba Abraham bringe Isak som brennoffer, var Abraham innstilt på å følge Guds ønske. En engel formidlet imidlertid Guds vilje om at handlingen skulle avbrytes. Det opplyses riktignok at muslimene tror at det var Ismael som skulle ofres, men læreboka påpeker at på den tiden var det bare Isak som hørte hjemme i stammen (Berg, Børresen & Nystad, 2006, s.103-104).

6.3 Hva læreboka ikke forteller

Det var i den eldste av de abrahamittiske religioner, jødedommen, at disse gamle fortellingene først slo rot i form av muntlige overleveringer. De ble først nedskrevet i den hebraiske bibelen, som ble jødernes bibel (*Toraen*). Via oversettelser ga dette grunnlag for kristendommens *Det Gamle testamente*. Det er denne del av Bibelen læreboka Vi i verden viser til som kilde til fortellingen om Abraham og hans familie. Det er i tråd med læreplanens

mål om at elevene bør kunne «gjøre rede for sentrale fortellinger fra Det gamle testamente fra fedrehistorien til profetene» (Udir, 2015). Den islamske *Koranen* videreførte også en rekke opplysninger fra den hebraiske bibelen. I muslimenes hellige bok får profeter som Abraham, Moses, Jesus og Muhammed omtale for sine viktige roller med å gjøre Guds åpenbaringer kjent for mennesker. Jeg har i denne undersøkelsen påvist at Abrahamhistorien tematiseres både i *Koranen* og andre islamske og jødiske tradisjoner, men har stilt et spørsmålstegn ved at disse kildene er forholdsvis lite vektlagt i lærebokas framstilling. Vi kan på en måte si at Abrahamhistorien har gått i arv mellom religionene, og helt fram til i dag regnes den gamle patriark som stamfar og forbilde blant så vel jøder og muslimer som kristne. Alle påberoper de seg rollen som «Abrahams barn», men som påvist i teorikapitlet, har de, ifølge Breidlid & Nicolaisen (2011), ulike begrunnelser. I stedet for en samling blant «søsken» har religionenes forskjellige tolkninger av Abrahams rolle ført til at mistro og spenningsfylte motsetninger kommer til overflaten. Et hovedfunn i denne undersøkelsen er at læreboka *Vi i verden* tenderer til å nedtone eller utelate religiøse motsetninger mellom religionene slik de framkommer i basisteorien. Striden om hvem som egentlig «eier» Abraham, blir for eksempel ikke tematisert i læreverket *Vi i verden*. Men fedrehistorien er altså plassert under et av de to hovedkapitlene om Kristendom.

6.4 Religiøse motsetninger

Breidlid & Nicolaisen (2011) har påpekt at selv om likheter forekommer, er forskjellene i tolkningene påfallende. Uenighet avsløres når det kommer til hvem som skal ofres og om offerets stilling til situasjonen. Motstridende syn kan vekke stridigheter også når det gjelder spørsmålet om hvem som regnes som «Abrahams barn» og hvem som er hans rette etterkommere. Praktiseringen og utførelsen av troen er også forskjellig i de tre religionene, ref. jødernes pakt, de kristnes tro og muslimenes praktisering. Guds pakt med Abraham blir i læreboka gjenfortalt i tråd med Det gamle testamente og samsvarende med den jødiske bibel, mens det kristne perspektivet med Det nye testamentets budskap legges til side i lærebokas kapittel om Abraham. For jødene er omskjæringen paktstegnet, mens de kristne taler om en ny pakt som gjelder universelt for alle som tror på Jesus.

6.5 Om utvalget av lærestoff

Jeg anser det som selvvinnlysende at en lærebok i KRLE for elever i 5. klasse aldri kan bli «dekkende» i forhold til religionsvitenskapelig forskning, som basisteorien i denne oppgaven støtter seg til. Forfatterne har måttet gjøre et utvalg av lærestoff der hensynet til tid og plass avgrenser volumet for hvert hovedtema. Flere kriterier bidrar i same retning. For skolebarn i

10-11årsalderen er det viktig å konkretisere teksten med varierte illustrasjoner og en layout som engasjerer og motiverer. Læreplanen minner om at framstillingen skal være elevtilpasset på en måte som gir elevene på trinnet mulighet til å aktiviseres med varierte oppgaver der de også har valget mellom ulike vanskelighetsgrad. Samtidig er det avgjørende at læreverket hele tiden legger opp til elevaktiviteter der elevene ved ulike arbeidsmåter får trening i å medvirke både muntlig og skriftlig, ved lesing, regning og gjennom digital praksis (grunnleggende ferdigheter). I arbeidet med denne undersøkelsen har jeg kunnet konstatere at de som produserte læreverket Vi i verden 5, må ha lagt ned mye godt arbeid for å møte disse utfordringene.

6.6 Lærebokas bruk av dialog

KRLE formidler kunnskaper, men er også et danningsfag som skal hjelpe til å utvikle elevenes holdninger, blant annet evnen til respekt og toleranse. Både Opplæringslova og Læreplanen vektlegger dette. Opplæringslova (Lov om grunnskolen og den videregående opplæringa) understreker at «Undervisning i kristendom, religion, livssyn og etikk skal bidra til forståing, respekt og evne til dialog mellom menneske med ulike oppfatning av trudoms- og livssynsspørsmål» (Opplæringslova, 1998). Ifølge læreplanen skal faget være en møteplass der elever fra ulike tradisjoner og livssyn kan møtes i dialog. Dialog er samtidig en av de muntlige ferdigheter som er integrert i kompetansemålene i KRLE. Allerede på 4. trinn tematiserer læreverket Vi i verden begrepet toleranse, det handler om å respektere at andre har tanker og synspunkter man selv er uenig i. Elevene skal lære å stå for sine meninger, men samtidig lytte aktivt for å prøve å forstå jevnaldrendes tanker, liv og tro (Børresen & Larsen, 2008, s. 72-75). Ett av forskningsmålene for denne bacheloroppgaven er å finne svar på hvordan læreboka Vi i verden 5 møter denne utfordringen.

Det er tydelig at forlaget og forfatterne av Vi i verden har funnet det urealistisk å kreve at elever allerede på 5. trinn skal ha utviklet tilstrekkelig religiøs identitet og innsikt til å kunne delta i meningsfulle dialoger om spørsmål der religionene har forskjellige oppfatninger. Et hovedfunn i denne undersøkelsen er at læreboka Vi i verden 5 tenderer til å nedtone eller utelate religiøse forskjeller mellom religionene slik de framkommer i basisteorien. Uenigheten om hvem som egentlig «eier» Abraham, blir for eksempel ikke tematisert i Vi i verden 5. Læreboka avstår dermed også fra å diskutere grunnleggende forskjeller mellom de abrahamittiske religionene, og har heller ikke arbeidsoppgaver for elevene der det blir lagt opp til dialog omkring religiøse forskjeller og motsetninger. Vi i verden 5 presenterer religioner og livssyn i kapitler hver for seg, der det i hvert kapittel også gis rom for

elevsamtaler om religionen eller livssynet. Ellers trekkes aktuelle allmennmenneskelige og nøytrale tema ut som samtaleemner når det legges opp til dialog. Det er i tråd med læreplanen som vektlegger at elevene «etter 7. trinn skal kunne samtale om aktuelle etiske spørsmål og utfordringer» (Udir, 2015). I «Filosofisk hjørne» nevnes for eksempel at Abraham var leder for mange, og elevene får til oppgave å lage begrunnede påstander om temaene «*Hvordan skal en leder være?*» (Berg, Børresen & Nystad, 2006, s.107) og «*Er det slik at vi alltid skal gjøre som lederen eller den vi er glad i, sier?*» (Berg, Børresen & Nystad, 2006, s.107). Meningen er at påstandene etterpå diskuteres i en dialog mellom elevene. Slike samtaleoppgaver finner vi i de fleste av lærebokas kapitler. Noen eksempler: *Når er det godt å være alene?* (Berg, Børresen & Nystad, 2006, s. 39). *Hvilke grunner kan et menneske ha for å gi fra seg noe for andres skyld?* (Berg, Børresen & Nystad, 2006, s.53). *Hva mener du kan være et under?* (Berg, Børresen & Nystad, 2006, s.128). *Hva er et godt liv?* (Berg, Børresen & Nystad, 2006, s.158). Vi i verden 5 synes å legge opp til *toleranselæring* gjennom å la elevene få oppøve evnen til forståelse og respekt for hverandres synspunkter ved å diskutere etiske spørsmål der de kan få lov til å fremme sine egne meninger samtidig som de kan lytte til - og få innsikt i hva andre mener og tror. Det virker innlysende at læreren må spille en viktig rolle i denne prosessen, både som motivatoren som roser elevene når de kommer med egne tanker og meninger, og som lederen som viser at han eller hun verdsetter alle forslag og innlegg.

Resonnementet synes å være at i grunnskolen regnes det som naturlig å oppøve elevenes kompetanse til dialog steg for steg over tid. Særlig i et flerkulturelt elevmiljø krever dette en stor og viktig innsats fra lærerens side for å skape tillitsforhold som gjør at både elever og foresatte føler seg trygge på at alle blir verdsatt som likeverdige. Det er først på ungdomstrinnet at elevene forventes å ha nådd opp på en plattform av kunnskap og modenhet der de skal kunne forklare særpreg ved de enkelte religioner «i forhold til andre tradisjoner: likhetstrekk og grunnleggende forskjeller» (Udir, 2015). Det er et kompetansemål for elever i ungdomsskolen å «vise evne til dialog om religions- og livssynsspørsmål og vise respekt for ulike religioner og livssyn» (Udir, 2015).

6.7 Trenger teksten et supplement?

Abraham-fortellingene i Vi i verden 5 er hovedsakelig hentet fra Det gamle testamentet, og særlig fra de to første Mosebøkene i den kristne bibel. Stoffet er arvet fra den hebraiske bibel, og er velkjent også i jødedommen. Mange av de personene elevene får lese om i læreboka,

finnes også omtalt i andre jødiske og islamske skrifter, selv om de kan være forskjellig tolket og ha ulik betydning innenfor de tre religionene. Likevel kan disse fortellingene ses på som en felles plattform for de tre monoteistiske religionene. Breidlid & Nicolaisen (2011) påpeker at nettopp Abraham og historien rundt han kan brukes som en felles plattform for dialog mellom «Abrahams barn».

Jeg har uttrykt bekymring for at Vi i verden gjennomgående inntar et kristent perspektiv når det gjelder historien om Abraham, men når faget skal omhandle om lag halvparten kristendom (Udir, 2015), har forfatterne til en viss grad belegg for dette. Likevel kan den tydelige prioriteringen av kristendom noen ganger oppfattes som en utfordring i forhold til kravet om at «alle religioner skal behandles på en saksvarende og likeverdig måte». Jeg har merket meg at fortellinger etter islamsk tradisjon ofte nedtones eller må vike plass i forhold til den bibelske versjonen. En bevisst lærer vil i et flerreligiøst elevmiljø oppdage at læreboka Vi i verden for eksempel mangler en balansert framstilling av Abrahams to sønner, Ismael og Isak. Hovedvekten legges på Isak, mens Ismaels rolle bare kortfattet blir berørt, også i kapitlet om Islam. Kanskje vil en muslimsk elev påpeke at læreboka tar feil. Hjemme har eleven hørt at det var Ismael, ikke Isak, som skulle ofres til Gud, at Ismael var favorittsønnen som profeten Abraham fulgte til Mekka og at de sammen bygde den hellige Kaba`en, der så mange muslimske pilegrimer samles fra hele verden hvert år.

Jeg har også funnet grunn til å stille spørsmål ved læreverkets mangel på stoff om Abrahams hustruer Sara og Hagar. Som stammødre var de, ifølge læreboka, mindre viktige enn stamfedrene. I det mannsdominerte samfunnet var det menn som også skulle være religiøse ledere. Derfor finner vi at det blant de bibelske skriftene gjerne er en overvekt av fortellinger om menn. At kvinnes roller nedtones i Vi i verden 5, er altså mest i tråd med den kristne bibelske tradisjonen. Som jeg tidligere har påvist, har kvinnene Sara og Hagar en langt mer sentral betydning i jødisk og islamsk tradisjon. Det er bemerkelsesverdig at så mye av stoffet som to andre religioner vektlegger og utdyper, bare blir utelatt eller kortfattet nevnt. Ved slavisk å følge læreboka i undervisningen kan det hende en jødisk eller muslimsk jente eller gutt dermed vil savne to kvinner som vies stor plass i deres religion og kultur. Dessuten mener jeg at historien om de to kvinnene åpner for aktuelle temaer som kunne tilpasses mellomtrinnets elever. Rivaliserende syn i de tre religionene (Se Breidlid og Nicolaisen 2011) vil avdekke konfliktstoff, men også gi interessante og aktuelle innfallsvinkler til refleksjon og dialog omkring mer allmennmenneskelige etiske spørsmål, blant annet når det

gjelder kvinnerollen i et mannsdominert samfunn. Historien om de to kvinnene åpner for aktuelt samtalestoff i et klasserom uten nødvendigvis å angå «brennbare» religiøse motsetninger. Det handler om voksne som strides og om barn som sendes bort, om kvinneroller, sjalusi, arverett og lignende. De to kvinnene såret hverandre på hver sin måte. Hagar ble forvist til å leve et ørkenliv som enslig mor med sin sønn, men man forstår også Sara som opplevde smerten ved å gå barnløs det meste av livet, en smerte som ble forsterket ved Hagars hoverende holdning som er så nøye omtalt i jødisk tradisjon.

Å avvike fra lærebokas veiledning når det gjelder å følge opp læreplanens intensjoner i undervisningen synes likevel ikke å være vanlig praksis i faget KRLE. I 2011-2013 gjennomførte en forskningsgruppe av lærerutdannere et omfattende kartleggings- og utviklingsprosjekt om RLE-faget på 12 grunnskoler i Trøndelag og Nord-Norge. («KURLE-prosjektet»). Læreryrket stod sentralt i undersøkelsen, med fokus på spørsmål omkring kompetanse, læringsmiljø og faktisk læringsutbytte. En stor del av skolene som var med i undersøkelsen, benytter læreverket *Vi i verden* i KRLE-faget (Braathen, 2014, s. 175). Som nevnt innledningsvis påpeker KURLE-undersøkelsen at å «følge boka slavisk» framgår som et generelt typisk svar fra de fleste av skolene i undersøkelsen. (Braathen, 2014, s.181). Få følger LK06 krav om å utarbeide lokale læreplaner, men forholder seg heller til læreboka (Braathen, 2014, s. 182). Braathen konkluderer med: «Læreboka» står sterkt i norsk skoletradisjon, og slik sett er religions- og livssynsfaget eksemplet som bekrefter regelen.» (Braathen, 2014, s.191).

7.0 Konklusjon

Jeg har i denne bacheloroppgaven rettet søkelyset mot et læreverk i KRLE for mellomtrinnet i grunnskolen. Intensjonen var gjennom en sammenlignende analyse å finne ut hvordan læreverket framstiller sentralt lærestoff om patriarken Abraham og hans forhold til jødedommen, kristendommen og islam i forhold til relevante data som jeg innhentet fra den forskningsbaserte pensumlitteraturen fra mitt religions- og livssynsstudium. Jeg formulerte problemstillingen slik:

Framstiller læreboka *Vi i verden 5* et saksvarende bilde av Abraham og hans roller og betydning som stamfar for tre religioner?

I denne undersøkelsen har jeg påvist at *Vi i verden* jevnt over presenterer det sentrale lærestoffet rundt Abraham som en forkortet og forenklet versjon i forhold til mitt pensum om

temaet i RLE-studiet. Dette er som forventet med tanke på målgruppen. Undersøkelsen viser også at læreboka unngår å konfrontere 5. klassinger med en del omstridte temaer der religionene er uenige. Som dannelsesfag ønsker læreplanen at faget skal være en «møteplass» der et mangfold av elever med ulik religiøs og livssynsmessig bakgrunn skal møtes i meningsfulle dialoger. Evnen til dialog er et kompetansekrav i læreplanen, men vanskegraden synes å bli tilpasset den modenhet og evne til toleranse elevene har utviklet på hvert trinn. Jeg har påvist at Vi i verden 5 derfor velger samtalestoff om mer «ufarlige» almenmenneskelige og etiske spørsmål. Siktemålet synes å være at 5.- klassingene med lærerens støtte og veiledning får bruke dialoger som en arena der de kan oppøve sin evne til å vise respekt og forståelse mens de lærer å lytte til hverandres tanker og meninger (dialog- og toleransetrening). Dette må ses som et ledd i forberedelsene til ungdomsskolen og videregående skole, der læreplanen anbefaler å bruke religiøse konflikter som en naturlig del av dialogen i KRLE (Udir, 2015).

Når det gjelder emnet «Abraham», har jeg konstatert at læreverket Vi i verden legger opp til å følge de kvantitative rammene som læreplanen setter både med hensyn til stoffutvalg og likebehandling av religionene, der kristendom skal utgjøre om lag halvparten av undervisningen. Innledningsvis pekte jeg på bekymringen for at kristendommens kvantitative forrang kan påvirke kvaliteten på andre deler av faget. Det blir likevel ansett som lærerens oppgave uansett å sørge for at alle religioner blir behandlet på en kvalitativt likeverdig måte. Det kan synes tvilsomt om lærere som følger læreboka slavisk, er i stand til å fylle denne oppgaven. Lærebøker står nemlig sterkt i norsk skoletradisjon, og jeg har vist til en undersøkelse som slår fast at de følges nokså slavisk av et flertall lærere i religions- og livssynsfaget. Det er tydelig at mange lærere også betrakter læreverket Vi i verden som ledesnor og et så godt verktøy i undervisningen at de finner det formålstjenlig å følge det nærmest slavisk i undervisningen.

Det har vært interessant å se hvordan tre religioner som alle regner seg som «Abrahams barn», likevel tolker sin stamfar så ulikt. I læreboka Vi i verden 5 hentes lærestoffet om Abraham og hans slekt hovedsakelig fra Mosebøkene i Det gamle testamentet, skrifter som i stor grad er sammenfallende med jødernes bibel. I denne undersøkelsen har jeg i teorikapitlet påvist at det også finnes et rikt tradisjonsstoff både fra jødiske og islamske kilder som læreboka ikke har benyttet som tekstgrunnlag. Det er ingenting i veien for at bevisste faglærere kan dukke ned i dette materialet og finne interessante temaer til egne undervisningsopplegg. Det kan oppleves utfordrende og krevende, men det åpner også for

spennende muligheter. Ismael er f.eks. lite omtalt i læreboka, men har en interessant og nesten utrolig historie fra han og moren Hagar ble jaget hjemmefra til han ifølge tradisjonen sammen med sin far bygde den svarte steins helligdom Kabaen, og derved la grunnlaget for en av islams 5 søyler: Pilegrimsreisen. Gjennom Ismael ble Hagar muslimes stammor og et stort forbilde som fremdeles minnes med rituelle handlinger under kultusen rundt pilegrimsreisen. Hennes rivalinne og medhustru Sara trenger også et løft. Hun ble også mor og stammor til en stor slekt, og var ifølge jødisk tradisjon en virkelig sterk og aktiv førstedame for folket. Etter Breidlid & Nicolaisen (2011) var hun «tross alt den første kvinnen i «det utvalgte folks» historie». Selv om disse personene er lite omtalt i læreboka Vi i verden 5, kan deres historier gi grunnlag for refleksjoner og samtaler i klasserommet, f.eks. om temaer som læreplanen foreslår: *-Samtale om ulike familieformer, forholdet mellom kjønnene, ulik kjønnsidentitet og forholdet mellom generasjonene* (Udir. 2015).

Læreboka synes selv å være oppmerksom på verdien av dette stoffet ved å foreslå en oppgave der elevene dramatiserer historien om Hagar og Ismael etter at de ble forvist til ørkenen. Denne elevaktiviteten forutsetter at faglæreren underveis griper muligheten til å lage et eget didaktisk opplegg som tilfører elevene den bakgrunnskunnskapen som læreboka mangler i dette tilfellet. Belønningen kan bli å se sine elever glede seg over avvekslingen fra den vante læreboka til å gå ivrige og engasjerte inn i sine roller med ny forståelse og innsikt.

Som jeg sa innledningsvis: - I min praksis under lærerutdanningen opplevde jeg at det å løsrive seg fra læreboka virket forbausende positivt både på elevene og meg selv.

8.0 Kildeliste

Berg, M.A., Børresen, B. & Nystad, P. (2006), *Vi I Verden 5*. Oslo: J.W. Cappelens Forlag AS.

*Berg, M.A., Børresen, B. & Nystad, P. (2006), *Vi i Verden 5. lærerveiledning*. Oslo: J.W. Cappelens Forlag AS.

Berg, M.A., Børresen, B. & Nystad, P. (2013), Fedrehistorien. Hentet fra http://viiverden5-7.cappelendamm.no/enkel/seksjon.html?tid=1522154&sec_tid=1522156

Bibelselskapet (2011) Nettbibelen. Hentet fra: <http://www.bibel.no/Nettbibelen>

Braathen, O.M, *Bruk av lærebøker i RLE*, i Fuglseth, K. (red). (2014) *RLE i klemme*. Bergen: fagbokforlaget.

Bratholm, B. (2001) *Godkjenningsordningen oppheves i GODKJENNINGSORDNINGEN FOR LÆREBØKER 1889- 2001, EN HISTORISK GJENNOMGANG*. Hentet fra: http://www-bib.hive.no/tekster/hveskrift/notat/2001-05/not5-2001-02.html#P138_34941

Breidlid, H & Nicolaisen, T. (2011). *I begynnelsen var fortellingen*. (2. utg.). Oslo: Universitetsforlaget.

Børresen, B. & Larsen, T. (2008) *Vi i Verden 4*. Oslo: Cappelen damm.

Domaas, O. E. (1996). *Tradisjonens tro: kristen troslære for lærerstudenter*. Oslo: Tano Aschehoug.

Eidhamar, L. (red.) (2006). *Religioner og livssyn*. Kristiansand: Høgskoleforlaget.

Hägg, H. F. (2004). *Oldkirken: kristendommen i Romerriket 30-395*. Bergen: Fagbokforlaget.

Islams Ahmadiyya Menighet (1996) Koranen på norsk. Hentet fra: <https://koran.no/>

Johannesen, A., P. A. Tufte og L. Christoffersen (2016): *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo: Abstrakt Forlag.

Kjørven O. K. og Lindboe I.M. (2005). *Det nye testamente – en innføring i utvalgte tekster*. Kristiansand: Fagbokforlaget.

Kvalvåg, R. (2003). *Fra Moses til Marley*. Bergen: Fagbokforlaget.

Løland, O.J.(2014). *Bibelen i populærkulturen*. Oslo. Spartacus.

Nordland, E. (2014) *Kristendom får større plass i skolen*. I Dagsavisen. Hentet fra:

<https://www.dagsavisen.no/innenriks/kristendom-far-storre-plass-i-skolen-1.291402>

Opplæringslova (1998) Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa. Hentet fra:

<https://lovdata.no/lov/1998-07-17-61>

Utdanningsdirektoratet (2015) *Læreplan i kristendom, religion, livssyn og etikk*. Hentet fra:

<https://www.udir.no/laring-og-trivsel/lareplanverket/finn-lareplan/lareplan/?kode=RLE1-02>

Winje, G. (2012). *Guddommelig skjønnhet: kunst i religionene*. (2. utg.). Oslo:

Universitetsforlaget.

